

loga. Den konstgjorda befruktningen berør seksualiteten, att skapa barn. Adoptionsinstituttet avser redan födda barn. När adoptionen infördes i Sverige fanns det dessutom barn i landet som var socialt utsatta. Adoptionen kan därför ses som ett medel att sörja för dessa barn socialt och ekonomiskt även om adoptionen också var positiv för enskilda barnlösa.

Samhällsinteresse av att avlastas ekonomiskt ansvar för barn kan finnas också beträffande den konstgjorda befruktningen. Hade kvinnorna fått självbestämmanderätt skulle det kunna leda till ökade krav på samhället avseende förvärvsarbete, barnomsorg, bidrag m.m. Den nya prioriteringen av familjen, som går att skönja på fler områden, kan betecknas som ett »privatiseringsprojekt«.

Anita Nyberg har i en artikel angående villkor för kvinnors arbete formulerat följande tänkvärda ord:

■ »Tekniken leder till social förändring, tills man fått kontroll över – inte tekniken – men väl den sociala förändringen.« (DN 19/4 1985).

Den möjliga sociala förändringen är nu kontrollerad genom inseminationslagen och snart genom lagen om provrörsbefruktning.

– Jeg synes i det hele taget, rammerne er lidt snærende.

Anne Hellum om livets begynnelse og lovens slutt

Av Marit Halvorsen

Søndager er gode dager for å treffe venner og prate om ditt og datt eller om viktige ting:

Sist søndag spiste jeg i Annes blå rom, mens høstkvelden stod stor og mørk utenfor vinduet. Vi snakket om livet, kjærligheten, seksualiteten og befruktningen. Om ny befruktningsteknologi som løsriver skapelsen av liv fra disse sammehengene. Vi ble sittende og reflekterte over de ulike konsekvensene av at seksualitetens plass i befruktningen nå kan erstattes av teknologi. Av at legivitenskapen, medisindustrien og staten nå gjør sitt inntog i befruktningprocessen.

Foranledningen var at jeg skulle lage et intervju med Anne om dette emnet. Hun har arbeidet med noen av disse problemstillingene, både som utreder i forvaltningen og som aktiv i kvinnebevegelsen.

Vi diskuterte særlig to teknikken som har vært gjenstand for offentlig debatt, og som enten er blitt, eller som foreslås lovregulert. Når det gjelder Norge, er vi ikke kommet lenger enn til utredningsstadiet selv om teknikkene brukes i økende omfang og etter hjemmelagede regler.

Her er noen tanker og synspunkter om livet, teknologien og jussen.

Den lovgivningsmessige siden kan ses fra ulike synsvinkler. En kan gi seg inn i en diskusjon av hvordan dette området bør lovreguleres. Eller man kan betrakte de lovgivningsinitiativ som nå kommer mere utenfra, og vurdere hensynene og interessene bak. Om man velger det ene eller andre, vil henge sammen med ens posisjon. Den første er nærliggende for dem som skal forvalte og håndheve reglene. Det andre er mer nærliggende for dem som definerer seg selv som medlemmer/tilhengere av en kritisk bevegelse, det være seg kvinnebevegelsen eller kritisk juss-bevegelsen, som har sans for feministiske teorier, som tror på ideologikritikk. Annes utgangspunkt er det siste, så det er det som tas her. Selv om det nødvendigvis ikke utelukker standpunkter til hva slags lovgivning som eventuelt burde finnes.

For å vurdere de lovgivningsinitiativ som nå kommer, er det viktig å være klar over at de ulike befruktningsteknologiene ikke er utviklet som svar på noe kvinnekrav. Det er ingen kvinnebevegelse som har uttrykt ønsker om at vitenskapen skal overta befruktningen og utvikling av fostre, eller hjelpe naturen ved å bistå til deler av disse prosessene. Det er et langt skritt fra å forhindre befruktning til å foreta befruktning. Utvikling av sikre og ufarlige prevensjonsmidler er i prinsippet noe helt annet enn en teknologi som tar sikte på å skape feilfrie barn uavhengig av foreldrenes forplantningsdyktighet.

Dette betyr at de kvinneverettslige hensyn som er utviklet for å analysere og vurdere annen lovgivning på fødselsrettens område ikke nødvendigvis er fruktbare i denne sammenheng. I forhold til prevensjon og abort finnes et sett av hensyn som gjenspeiler og viderefører de politiske argumenter som ble formulert gjennom kvinnebevegelsen. Å vurdere dem nye befruktning lovgivningen i lys av kvinners selvbestemmelsesrett kan bli for snevert:

Ta f.eks. kunstig inseminasjon

Kunstig inseminasjon vil si at sæd føres inn i kvinnens livmor på annen måte enn gjennom samleie. Dette er en meget enkel befruktningsteknikk som ikke krever avansert utstyr eller profesjonell assistanse. Kvinnen kan på denne måten foreta befruktningen selv. Fra et kvinnesynspunkt er det interessant å se hva som skjer når vi får teknikker som løsriver befruktningen fra heteroseksualiteten. De lovforslag som nå foreligger i de fleste vestlige land og som er nokså identiske forteller mye om samfunnets reaksjon.

Den engelske Warhock-komiteéns innstilling fra 1984 ble den skjelsettende etisk-moralske utredning i Europa, og mønster for utredninger i mange land. Hovedtendensene i den er en sterk innstramning av tidligere praksis vedrørende inseminasjon. I England ble inseminasjon foretatt både af leger og andre, og hvem som kunne insemineres var opp til den enkeltes skjønn. Warhock-komiteén vil gjøre inseminasjon til monopol for leger, etter konsesjon, og bare tilby metoden til (skikkede) gifte. I forhold til mor-barnfamilien (enslige eller lesbiske mødre) innebærer utredningen en kraftig moralsk/juridisk innstramning. På den annen side blir ulike eksperimenter, f.eks. på befruktete egg, ansett som moralsk forsvarlig i langt større grad enn hva som er tilfelle idag.

Et gjennomgående trekk ved europeisk lovgivning er at inseminasjonen reguleres inn i kjernefamilie. Lovlig utført inseminasjon kan bare skje til gifte. Enslige, lesbiske og mer tilfeldig samboende eller psykisk ustabile skal ikke få helsevesenets bistand. Denne utvelgelse begrunnes med hensyn til barnet. Man kan se det som en utvidelse av pater est-regelen: Pater est quem nuptia demonstrat (den er far som er gift med mor). Det er påtakelig at denne fokusering på kjernefamilien som det eneste forsvarlige oppvekstalterna-

tiv for barn skjer i en tid da familieinstitusjonen slik vi kjenner den i nyere tid er i oppløsning.

Karin Widerberg har vært opptatt av hvordan patriarkale tradisjoner med hensyn til seksualitet og makt må trekkes inn i forståelsen av retten. Denne innfallsvinkelen kaster lys over inseminasjonslovgivningen. I og med at kvinner selv kan utføre befruktningen er ikke den heterofile kjernefamilien lenger noen naturlig reproduksjonsenhet. Lovgivningen som nå kommer, gir den imidlertid status som den eneste legale reproduksjonsenhet. Lovgivningen sikrer heteroseksualiteten og menns rettigheter i barn.

Her kan også, uten sammenligning forøvrig, trekkes paralleller mellom tendenser i inseminasjonslovgivningen og den nazistiske fødselspolitikk. Det foretas en offentlig utvelgelse av hvem som skal få barn på grunnlag av kriterier som sivilstand, seksuell legning og etter en psykososial vurdering.

Her er det rom for ulike kvinnevertspolitiske strategier: Kunstig inseminasjon kan ses i lys av kvinners selvbestemmelsesrett, og dermed som en helsetjeneste staten har plikt til å fordele etter ikke-diskriminerende kriterier. En annen angrepsvinkel vil være å se befruktningen, også den kunstige, som en individuell frihet, hvor staten/helsevesenet, privat som offentlig, holdes helt utenfor. Anne er tilhenger av frihetstankegangen. Implisitt i rettighetstenkningen ligger et syn på barn som en rettighet, og på barnløshet som et teknisk/juridisk problem. Implisitt i en rettighetstankegang ligger også et krav om at staten/helsevesenet skal ta aktiv del i den menneskelige befruktning. Når befruktningen blir sentralisert og statlig blir befruktningkontroll et skremmende perspektiv. Her er det på sin plass å gjenta Nyfeministenes parole fra ifjor: Kvinner, ta saken i egne hender!

Den eneste garanti mot kontroll og seleksjon er at den kunstige som den naturlige befruktning forblir desentralisert, dvs. en sak mellom enkeltindivider.

En annen teknikk det har vært mye blest om i det siste er såkalt In Vitro Fertilisering, eller prøverørsbarnmetoden. Kort fortalt henter man gjennom ulike former for medisinske inngrep ut modne egg fra kvinnen, befrukter dem i et reagensglass og planter dem tilbake i livmoren. Metoden er tidkrevende, inngrepene og tildels smertefulle. I tillegg til de medisinske inngrepene foretas det ofte medikamentell og hormonell behandling av kvinnen. Metoden lykkes i nokså få tilfelle. Innenfor legevitenskapens egne rekker har mange påpekt at bruken av denne metoden må anses som eksperimentering med kvinner.

Et aspekt ved denne teknologien er oppstykkningen av livsprosessen. Man kan ta egg og sæd fra forskjellige kvinner og menn, fryse ned, befrukte i glass og plantere befruktete egg i andre kvinner som lever med andre menn. Teknologien gjør det mulig å skape mennesker uten en individuell historie, mennesker som verken kjenner sine røtter gjennom sin mor eller far.

De diskusjoner som idag føres på lovgivningsplan om morskap og farskap,

om eiendomsrett og bruksrett till egg og sæd, om de juridiske grensene for livets begynnelse i relasjon til vitenskapelige eksperimenter, er uttrykk for den tiltakende oppstyking som finner sted.

Jussen kan nok få orden på det »familierettslige rot« teknologien og vitenskapen har fått istand, eller sette grenser for mulig kommersialisering, f.eks. i form av livmorsutleie eller kjøp og salg av egg, sæd eller befruktede egg på det frie marked.

Men en ting kommer vi ikke bort fra: En viktig del av livet er i ferd med å bli et teknisk/juridisk område. Den kvinnelige skaperkraft er ikke lenger enerådende. Menn begynner nå gjennom teknologi og juss å gjøre seg delaktige i reproduksjonen på en helt ny måte - vil vi det??

Anne og jeg er skjønt enige om at kjærligheten og livet egner seg dårlig for statsstyring, og at den gamle måten å få barn på har alle fordeler og få ulemper. Det er intet mål å la flere sider av menneskelivet bli gjenstand for flinke forretningsmenns fortjeneste på utstyr og kjemikalier, eller for lovens lange arm, eller for statens belønning av de snille og straff av de slemme. Livet er risikabelt og uforutsigbart, det er derfor det er vidunderlig.

Hva gjør vi så, når vitenskapen ruller videre? Vi støtter FINRAGE (Feminist International Network of Resistance to Reproductive and Genetic Engineering), motstandsbevegelsen. Kvinneforskere, selvhjelpsgrupper, kvinneorganisasjoner og enkeltpersoner over hele verden vil motarbeide vitenskapsmennesens invadering av livmoren og befruktningen. Det arbeides for utvikling av motkunnskap og spredning av informasjon.

I juli 1985 ble det holdt en stor internasjonal konferanse i Sverige om de nye reproduksjonsteknologiene. Anne var der sammen med 150 andre, og hun tok med seg resolusjonen de vedtok hjem. Jeg vil avslutte min gjenfortelling med den:

»WOMEN'S EMERGENCY CONFERENCE ON THE NEW REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES

July 3-8, 1985
Vällinge, Sweden

RESOLUTION
(as passed by the conference participants)

»Science, it would seem,
is not sexless;
she is a man,
a father, and infected too.«
Virginia Woolf
Three Guineas
1928, p. 127

We, women of Australia, Bangladesh, Brazil, Canada, Denmark, England, France, Ireland, Israel, Japan, Netherlands, Norway, Sweden, Switzerland, USA and West

Germany, declare that the female body, with its unique capacity for creating human life is being expropriated and dissected as raw material for the technological production of human beings. For us women, for nature, and for the exploited peoples of the world, this development is a declaration of war. Genetic and reproductive engineering is another attempt to end self-determination over our bodies.

We shall resist the development and application of genetic and reproductive engineering.

We know that technology cannot solve problems created by exploitative conditions. We do not need to transform our biology, we need to abolish patriarchal social, political, and economic conditions.

We want to maintain the integrity and embodiment of women's procreativity. Externalization of conception and gestation facilitates manipulation and eugenic control. The division, fragmentation and separation of the female body into distinct parts for its scientific recombination disrupts historical continuity and identity. The individual becomes the individual, the divided one.

There is no right to a child as property. Neither infertile nor fertile women, neither lesbian nor heterosexual women require permission to have a child from authorities like the state or the medical profession.

We call on women to resist the take-over of our bodies for male use, for profit-making, population control, medical experimentation, and misogynous science. Life for us always means risk. It can not be programmed or perfected. Living demands courage. We shall not surrender ourselves to the technocrats. We shall hold fast to the collective responsibility for ourselves and our lives.

We resolutely oppose all attempts through genetic and reproductive engineering, to bring about a racist and fascist division of women into »valuable« women in the industrial world, who should have children, and »inferior« women in exploited countries, who are forbidden to have children. In our own countries, we oppose differential treatment of poor, disabled, lesbian, black, and foreign women by patriarchal medicine. We resolutely oppose eugenic population policies, in particular the fabrication of »perfect babies«.

We condemn all governments that allow genetic and reproductive engineering.

We condemn the international traffic in women, specifically for purposes of reproductive prostitution.

We condemn the use of women from exploited countries and poor women by men and international conglomerates in the interests of global capital and patriarchy.

We condemn men and their institutions that inflict infertility on women by violence, forced sterilization, medical maltreatment, and industrial pollution and repeat the damage through violent »repair« technologies. We oppose coercive prenatal diagnosis.

We support the exclusive rights of all women to decide whether or not to bear children, without coercion from any man, medical practitioner, government or religion.

Recognizing that infertility is often determined by political, social and economic conditions, we support compassionate treatment of infertile women and intensive study into the prevention of infertility.

We support the recovery by women of knowledge, skill, and power that gives childbirth, fertility and all women's health care back into the hands of women.

We seek a different kind of science and technology that respects the dignity of womankind and of all life on earth. We call upon women and men to break the fatal link between mechanistic science and vested industrial interests and to take part with us in the development of a new unity of knowledge and life.